

NEOARISTOTELISMUL SCOLASTIC LA ACADEMIILE DOMNEȘTI

ALEXANDRU SURDU*

ifilosofie.uv.ro

Abstract: *Our view of educational institutions called **royal academies** comes to emphasizing the role of philosophy in their superior status towards the simple religious schools – they were a kind of **faculty of philosophy**. Within the royal academies, philosophy was the first. The seven philosophy courses were: logic, rhetoric, physics, about heaven, about birth and death, the soul and metaphysics, the main body of the seven works of Aristotle. Their choice - without poetry, ethics, politics and economics - denotes a scholastic type of neo Aristotelian orientation, with emphasis on logic and rhetoric.*

Keywords: *philosophy, logic, rhetoric, scholastic, royal academies.*

Datorită unor condiții speciale de expansiune spre țările românești a prozelitismului catolic, pe de o parte, dar și a ortodoxismului grecesc, la București și la Iași, au fost înființate școli superioare de instruire și de formare a unei intelectualități elevate, care să poată exercita o influență hotărâtoare asupra opțiunilor religioase, dar și politice, mai ales, în cercurile conducătoare autohtone sau străine. Aceasta este explicația pentru apariția, la Târgoviște, în 1646, pe vremea lui Matei Basarab, a unei școli în care se predă în greacă și în latină. La fel s-a întâmplat și pe vremea lui Vasile Lupu, la Iași.

Folosirea celor două limbi, neobișnuite pentru fondul slavon al culturii tradiționale românești, s-a datorat faptului că profesorii, de proveniență orientală sau occidentală, erau, mai ales, greci, catolici sau ortodocși, instruiți în ambele direcții în centrele de iradiere culturală ale Italiei, care erau, pe atunci, și zonele de emigrație ale grecilor din Imperiul Otoman, în mod special, Veneția și Padova. Dar exista și la Roma un colegiu grecesc de orientare catolică, ceea ce nu înseamnă însă că toți intelectualii greci ar fi adoptat catolicismul. Cu multe oscilații însă, între catolicism și ortodoxie, dar și cu influențe protestante, intelectualii greci au ajuns la dispute violente și chiar la persecuții succesive, prin influențarea administrației turcești, ușor coruptibilă. În ambele situații, reprezentanții taberelor persecutate își găseau

* Academician, - *Academia Română*, București.

refugiul în țările românești, cum s-a întâmplat cu învățatul grec Pantelimon Ligaridis, filocatolic, devenit profesor la școala din Târgoviște, sau cu Ghermanos Lokros, filoortodox, refugiat la București. În Țările Române au avut, în mod firesc, câștig de cauză grecii de orientare ortodoxă, care erau și mai numeroși. Doar la Iași, în așa-numitul *Colegiul Vasilian*, au predominat catolicii, care s-au și organizat într-o școală proprie a comunității catolice, cu profesori proveniți de la Academia Moviliană din Kiev, instruiți la școlile catolice din Lituania.

Ulterior, au fost organizate treptat cele două Academii Domnești, de la București și de la Iași, numite și *Academiile Grecești*, datorită apartenenței etnice a profesorilor și, mai ales, datorită predominanței păturii conducătoare grecești prin care se vor institui conducerea fanariote ale țărilor românești. Faptul că Academiile Domnești, ca și școlile amintite, au precedat instaurarea fanarioților dovedește că, în ciuda predării în limbile greacă și latină, elevii erau de proveniență română, ca și boierii, domnitorii și apropiații acestora. Cel mai elocvent exemplu îl constituie principele Dimitrie Cantemir, instruit de către profesorii greci de la ambele Academii, în mod special, de către călugărul grec Ieremia Cacavelas, ceea ce explică faptul că principele scria în greacă și în latină.

Din perspectiva noastră, este important faptul că la aceste instituții de învățământ se preda filosofia, ceea ce dovedește și caracterul superior al acestora, față de simplele școli de cult, și îndreptățirea titlaturii de Academie pentru o astfel de instituție. Se știe, de exemplu, că Pantelimon Ligaridis preda la Școala de greacă și latină din Târgoviște retorica și logica, iar la Colegiul Vasilian din Iași, Sofronie Pociățki preda aceleași materii în limba latină.

La Academiile Domnești, filosofia era pe primul loc. Marele dascăl, profesorul principal (decanul, cum i-am zice astăzi), preda șapte cursuri de filosofie: logica, retorica, fizica, despre cer, despre naștere și pieire, despre suflet și metafizica. Ceea ce înseamnă că Academiile acestea erau un fel de „facultăți de filosofie”. Dar se știe că astfel de „facultăți” nu pot funcționa fără cadre didactice corespunzătoare, fără cursuri și, mai ales, fără „studenți”.

Cadrelle didactice erau profesorii greci cu studii în Italia, la Roma și Padova, și la Academia grecească din Constantinopol, - unii dintre ei fiind și profesori la această Academie -, iar întemeietorul Academiei Domnești de la București, Ghermanos Lokros, a fost chiar rector al Academiei (*epistates tes Akademias*) din Constantinopol (Fanar).

Cursurile se făceau „cu și fără frecvență”, fiind cunoscuți, afară de Ieremia Cacavelas, și alți „profesori de casă” ai domnitorilor și ai marilor dregători: Nectarie Sinaitul; Spandonis, viitor rector al Academiei din Constantinopol, care

preda și în particular pentru fiul lui Gheorghe Duca-Vodă; Theodor din Trapezunt; Nicolae Kerameus, profesor la Constantinopol ș.a.

„Studentii” erau tineri și vârstnici, în special fiii și rudele boierilor, ale domnitorilor, ale dregătorilor, ale negustorilor români, greci, bulgari, armeni.

Cursurile de filosofie, după titlurile enumerate, corespund celor șapte lucrări principale ale lui Aristotel. Alegerea acestora (fără poetică, etică, politică, economie) denotă orientarea neoaristotelică de tip scolastic, cu accentul pus pe logică și retorică. Important este însă faptul că, după datele disponibile (mai ales manuscrisele cursurilor), acestea nu se predau după textele aristotelice, ci după comentariile acestora, în mod special, după comentariile grecești ale lui Teophil Coridaleu (1570-1646). Majoritatea profesorilor greci de la Academii Domnești erau foști elevi ai lui Coridaleu. Unul dintre aceștia, Ioan Caryophyllis, care se găsea în Țara Românească, l-a invitat și pe acesta la Târgoviște. Coridaleu acceptă invitația, dar nu mai reușește s-o onoreze. Ioan Caryophyllis va ajunge, la rândul său, rector al Academiei din Constantinopol.

S-a petrecut ceva uimitor în această perioadă, din secolul al XVII-lea până la începutul secolului al XIX-lea (1630-1821), ceva care l-a îndreptățit pe filosoful și istoricul grec Cleobul Tsourkas să considere că: „ceea ce au fost Florența și Padova în secolele al XIV-lea și al XV-lea pentru studiile clasice din Occident, au reprezentat apoi Iașul și Bucureștiul pentru Orientul ortodox”.

Predarea lui Aristotel după comentariile lui Coridaleu a însemnat încetățenirea la noi a neoaristotelismului scolastic, întrucât Coridaleu era un urmaș al lui Cesare Cremonini de la Padova. Aceasta presupune, cum s-a văzut, o selectare a tratatelor aristotelice. Față de cele șapte tratate (cursuri), Coridaleu avea și un comentariu la *Poetica* lui Aristotel.

În al doilea rând, după exemplul comentatorilor antici, și Coridaleu proceda la expunerea prin întrebări și răspunsuri, care, în mod evident, are o semnificație pedagogică, urmărindu-se trezirea interesului pentru temele tratate. Prin răspunsuri erau trecute în revistă și părerile altor comentatori, opiniile și controversile filosofilor și, în cele din urmă, părerea lui Coridaleu. Comentariile conțin însă și scurte prezentări ale textelor aristotelice, cu unele rezumate de capitole, sau, alteori, ca în *Comentariul la Metafizica* lui Aristotel, se fac trimiteri la scurte citate din textele aristotelice. În ambele situații, însă, se presupune că „studentul” cunoștea sau avea la dispoziție lucrările lui Aristotel, dar și faptul că acestea, în spiritul aristotelismului scolastic, nu mai prezentau același interes în întregul lor. Urmărind, de exemplu, expunerea din lucrarea citată, se constată că nu se mai procedează rezumativ, ci selectiv, ceea ce poate să lase impresia că se proceda „pe sărite”. În realitate, este vorba, după cum se vede și din *Indicele de*

nume, despre o selecție a propozițiilor, a sintagmelor și a termenilor care au trezit interesul exegeților aristotelicieni, care erau legate de concepții și doctrine de dinainte sau de după Aristotel.

S-au găsit zeci de manuscrise ale comentariilor lui Coridaleu, la Iași și la București, o parte dintre ele fiind inedite și găsindu-se numai în bibliotecile românești. Au mai fost, și mai sunt încă, multe manuscrise grecești din perioada Academii Domnești, ale lui Coridaleu, ale profesorilor care au predat timp de două secole și ale „studenților”.

S-a considerat, fără niciun discernământ, pentru faptul că textele erau scrise în greacă și în latină, și pentru faptul că primii profesori greci proveneau din Orientul grec sau din Occidentul latin, că această perioadă n-ar avea nicio semnificație pentru cultura și filosofia românească, ea trezind mai mult interesul exegeților greci – situație asemănătoare, dar mult mai gravă, cu dezinteresul pentru scrierile slavone ale clericilor și laicilor din Țările Române, printre care se numără și celebrele *Învățăături ale lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*. De perioada Academii Domnești țin lucrările lui Dimitrie Cantemir, *Micul compendiu de logică și Metafizica*, ca și ale profesorului său Ieremia Cacavelas, și ale multor alți profesori greci și români sau greco-români, care s-au născut, au trăit și au murit în Țările Române.

Este meritul filosofului Constantin Noica de a fi tras un semnal de alarmă în legătură cu nepăsarea noastră culturală, care ne va duce în cele din urmă la pierzanie. El a publicat, în condiții extrem de grele, ajutat de câțiva greci pribegi de-ai lui Manolis Glezos, *Introducerea la logică și Comentariul la Metafizica lui Aristotel* ale lui Teophil Coridaleu, după manuscrisele grecești de la Biblioteca Academiei Române, rămânând uluit de bogăția de manuscrise grecești care zac necercetate.

Neoaristotelismul scolastic greco-român, căci așa ar trebui să se numească, ca și scrierile slavo-române, face parte, cu voia sau fără voia istoricilor români de rea credință, dintre cele mai importante „izvoare de filosofie românească”, cum îi plăcea lui Constantin Noica să le zică.